

فعالیت‌های فوق‌برنامه

پودمان خانواده و اوقات فراغت و رسانه‌ها

مؤلف

ناهید ساری‌خانی

این محتوای درسی برای درس «فعالیت‌های فوق‌برنامه: پودمان خانواده و اوقات فراغت و رسانه‌ها» برای دوره آموزش‌های خاص مدیریت خانواده در مقطع کارشناسی تدوین شده است.

سرشناسه	: ساریخانی، ناهید، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: فعالیت‌های فوق برنامه: پودمان خانواده و اوقات فراغت و رسانه‌ها/ مولف ناهید ساریخانی.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۱۹-۳۲-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: این جزوه درسی برای دوره آموزش‌های خاص مدیریت خانواده در مقطع کارشناسی تدوین شده است.
یادداشت	: واژه‌نامه .
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: آموزش و پرورش -- فعالیت‌های فوق برنامه -- راهنمای آموزشی (عالی)
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴۱ ف۲/س۵۹۲ LB
رده بندی دیویی	: ۳۷۳/۱۳
شماره کتابشناسی مل	: ۳۸۹۳۴۶۰

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

عنوان: فعالیت‌های فوق برنامه: پودمان خانواده و اوقات فراغت و رسانه‌ها
 مؤلف: ناهید ساریخانی
 ویراستار: زینب محمدزاده
 ناظران علمی - فنی: سید صاحب سادات حسینی، محمدعلی صیغی نجر، ماشاء... واشقانی فراهانی، عبدالرضا مجدالدین، محمدهادی تدین، حامد فرساد، زهرا آب‌جام، ملیحه خان‌بیگی، فهیمه فلاح، زینب محمدزاده، اکرم رزم‌پور، علیرضا عزیزی، حمید جعفری، پژمان گرامی و علی‌هاوشکی
 تنظیم و صفحه‌آرا: زینب‌السادات دیوبین
 طراح جلد: بهاره الیاسی
 ناشر: مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران
 چاپخانه: موسسه فرهنگی نشاط
 نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۴
 قیمت: ۱۴۵۰۰۰
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۱۹-۳۲-۵

انتشار این کتاب فقط با اختیار و مجوز مرکز آموزش‌های عالی آزاد و آموزش‌های خاص دانشگاه جامع علمی کاربردی انجام می‌شود.
 (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است)

نشانی: تهران، میدان فلسطین، خیابان ایتالیا، مؤسسه آموزش عالی علمی - کاربردی هلال ایران، پلاک ۱
 تلفن: ۶۰ - ۸۸۹۹۳۹۵۹ دورنگار: ۸۸۹۵۴۰۰۷ کد پستی: ۴۴۹۹۳ - ۱۴۱۶۶

وبسایت: www.helal-uast.ac.ir
 پست الکترونیکی: info@helal-uast.ac.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
فصل اول: تعریف مفاهیم، اصطلاحات و واژه‌های مرتبط با فعالیت‌های فوق‌برنامه و ضرورت آن...۱۳	
هدف کلی.....	۱۴
مفهوم تربیت.....	۱۵
انواع تربیت.....	۱۷
فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران.....	۱۹
مفهوم آموزش و پرورش.....	۱۹
مفهوم برنامه‌ریزی درسی و آموزشی.....	۲۰
تعریف فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۳۳
جایگاه مفاهیم آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت و فعالیت‌های فوق‌برنامه در ایران.....	۳۵
خلاصه فصل.....	۳۷
خودآزمایی.....	۳۹
فصل دوم: نظریه‌های مربوط به فعالیت‌های فوق‌برنامه.....۴۱	
هدف کلی.....	۴۲
بنیادهای نظری فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۴۳
برخی از نظریه‌پردازان تعلیم و تربیت.....	۴۴
خلاصه فصل.....	۶۳
خودآزمایی.....	۶۴
فصل سوم: اهمیت و ضرورت، و ویژگی‌های فعالیت‌های فوق‌برنامه.....۶۵	
هدف کلی.....	۶۶
اصول اساسی فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۶۷
ضرورت و اهمیت فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۷۰
کارکردهای برنامه فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۷۹
چگونه مؤثر ساختن فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۸۰
فواید فعالیت‌های فوق‌برنامه در امور زندگی دانش‌آموزان.....	۸۱
نقش والدین، مدرسه و معلم در فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۸۴
عوامل مؤثر در انتخاب کلاس‌های فوق‌برنامه.....	۸۹
مراحل طراحی فعالیت‌های فوق‌برنامه.....	۹۵
خلاصه فصل.....	۹۹
خودآزمایی.....	۱۰۱

فصل چهارم: فعالیت‌های تربیت بدنی..... ۱۰۳

هدف کلی.....	۱۰۴
تعریف تربیت بدنی.....	۱۰۵
اهمیت و جایگاه درس تربیت بدنی و سلامت در نظم آموزشی.....	۱۰۶
هدف‌های برنامه تربیت بدنی در مدارس.....	۱۱۰
کلاس‌های ورزشی.....	۱۱۰
برنامه‌ریزی درس تربیت بدنی در دوره ابتدایی.....	۱۱۱
انجمن‌های ورزشی.....	۱۱۵
خلاصه فصل.....	۱۱۶
خودآزمایی.....	۱۱۸

فصل پنجم: تربیت هنری..... ۱۱۹

هدف کلی.....	۱۲۰
تعریف تربیت هنری.....	۱۲۱
اهمیت و ضرورت تربیت هنری.....	۱۲۲
نقش‌ها و کارکردهای تربیت هنری.....	۱۲۳
رویکرد برنامه‌ی درسی هنر.....	۱۲۸
اصول برنامه درسی هنر.....	۱۳۰
ویژگی‌های کلاس هنر.....	۱۳۵
توصیه‌هایی به معلمان برای اجرای هرچه بهتر برنامه در کلاس.....	۱۳۸
کلاس‌های هنری.....	۱۴۰
خلاصه فصل.....	۱۶۳
خودآزمایی.....	۱۶۵

فصل ششم: تربیت دینی و اخلاقی..... ۱۶۷

هدف کلی.....	۱۶۸
ساحت تربیت دینی.....	۱۶۹
ساحت تربیت اخلاقی.....	۱۶۹
انسان از دیدگاه اسلام.....	۱۶۹
فعالیت و برنامه‌های پرورشی مدرسه.....	۱۷۳
امور تربیتی و پرورشی.....	۱۷۳
هدف کلی فعالیت‌ها و برنامه‌های پرورشی مدارس.....	۱۷۴
نقش مدیر مدرسه در فعالیت‌ها و برنامه‌های پرورشی.....	۱۷۷
نقش دانش‌آموزان.....	۱۷۸

۱۷۹	راهنمای برنامه تعلیم و تربیت اسلامی دوره ابتدایی
۱۸۰	نحوه اجرا و ارزشیابی درس پرورشی در دوره‌های راهنمایی تحصیلی و متوسطه
۱۸۴	خلاصه فصل
۱۸۶	خودآزمایی
۱۸۷	فصل هفتم: تربیت اجتماعی
۱۸۸	هدف کلی
۱۸۹	تربیت اجتماعی
۱۹۰	فعالیت‌های پرورشی - اجتماعی در مدارس
۱۹۰	تعریف فعالیت‌های پرورشی - اجتماعی
۱۹۱	اهداف فعالیت‌های پرورشی - اجتماعی
۱۹۳	نقش خانواده و مدرسه، شیط یادگیری و روش‌های یاددهی - یادگیری در تربیت اجتماعی
۱۹۳	دلایل عدم مشارکت والدین در فعالیت‌های پرورشی - اجتماعی
* ۱۹۸	انواع فعالیت‌های پرورشی اجتماعی
۲۰۷	تعریف خدمات اجتماعی
۲۰۸	ضرورت، فایده و کاربرد خدمات اجتماعی در مدرسه
۲۴۲	آسیب‌پذیری‌های اجتماعی، ریشه‌ها و چارچوب
۲۴۷	تابستان و دانش‌آموزان، خلاقیت‌ها و آسیب‌پذیری‌ها
۲۴۹	خلاصه فصل
۲۵۲	خودآزمایی
۲۵۳	فصل هشتم: تربیت مهارت‌ها
۲۵۴	هدف کلی
۲۶۱	چگونگی تدوین و طرح یک برنامه آموزشی بر اساس مهارت‌آموزی
۲۶۳	کلاس‌های تربیت مهارت محور
۲۷۴	خلاصه فصل
۲۷۵	خودآزمایی
۲۷۷	فصل نهم: تجربه ایران و برخی از کشورها در مورد فعالیت‌های فوق برنامه
۲۷۸	هدف کلی
۲۷۹	تجربیات ایران و برخی از کشورها در زمینه فعالیت‌های فوق برنامه
۲۷۹	فعالیت‌های فوق برنامه در ایران
۲۸۳	فعالیت‌های فوق برنامه در امریکا
۲۸۶	فعالیت‌های فوق برنامه در سوئد
۲۸۷	فعالیت‌های فوق برنامه در مالزی

۲۸۸	فعالیت‌های فوق‌برنامه جمهوری فدرال آلمان
۲۸۹	فعالیت‌های فوق‌برنامه در جمهوری ترکیه
۲۹۰	فعالیت‌های فوق‌برنامه در روسیه
۲۹۱	فعالیت‌های فوق‌برنامه در ژاپن
۲۹۱	فعالیت‌های فوق‌برنامه در کره جنوبی
۲۹۱	فعالیت‌های فوق‌برنامه در استرالیا (اقیانوسیه)
۲۹۳	خلاصه فصل
۲۹۵	خودآزمایی
۲۹۷	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۲۹۹	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۳۰۱	فهرست منابع و مآخذ

پیشگفتار

از آنجایی که ارتقای کمی و کیفی نظام آموزش‌های علمی- کاربردی و اعتلای امر آموزش و پژوهش به عنوان یکی از راهبردهای اصلی آموزش عالی در توسعه کشور تبیین شده است، دانشگاه با هدف اصلاح هرم شغلی و تربیت نیروی انسانی ماهر در بخش‌های مختلف تأسیس گردیده است.

این دانشگاه با توجه به رسالت خود، مبنی بر آموزش و پژوهش در مرزهای فناوری و ایجاد اشتغال و همچنین به دلیل تفاوت ماهوی با آموزش‌های رایج دانشگاهی و بومی‌کردن دانش‌های منطقه‌ای، به منابع آموزشی در رشته‌های خاص نیاز مبرم دارد، لذا تألیف و انتشار جزوات و کتب درسی تخصصی رشته‌های مختلف در دستور کار قرار گرفته است. انجام این امر در چنین سطح گسترده‌ای، کاری بس بزرگ و دشوار است که اراده و همتی بزرگ می‌طلبد.

مرکز آموزش‌های عالی آزاد و خاص دانشگاه جامع علمی- کاربردی با استعانت از خداوند بزرگ، همت و همکاری استادان، مؤلفان، دست‌اندرکاران، امیدوار است صاحب‌نظران و مدرسان در راستای حفظ، صیانت و توسعه نظام آموزش‌های علمی- کاربردی با پیشنهادهای سازنده خود ما را در ارتقای کیفیت علمی این جزوات و کتب، یاری دهند.

در اینجا لازم است از ریاست محترم دانشگاه، جناب آقای دکتر محمد اخباری؛ معاونت آموزش، جناب آقای دکتر یدالله مهرعلی‌زاده؛ رئیس مرکز آموزش ای عالی آزاد و آموزش‌های خاص، جناب آقای مهندس علی معصومیان؛ اعضای محترم کمیته برنامه‌ریزی، منابع آموزشی و انتشارات متشکل از رئیس کمیته، جناب آقای دکتر سید صاحب سادات حسینی؛ دبیر کمیته، جناب آقای محمدعلی صنعتی و سایر اعضا، آقایان دکتر هادی تدین و دکتر ماشاءالله واشقانی فراهانی که زحمات و هدایت‌های بی‌دریغ این عزیزان نقش مهم و اساسی در شکل‌گیری و چاپ این جزوات و کتب دارد و نیز از زحمات نویسنده محترم سرکار خانم ناهید ساری‌خانی تشکر نماییم.

این جزوه به عنوان منبع درسی برای درس «فعالیت‌های فوق‌برنامه» در اختیار مدرسان و دانشجویان قرار می‌گیرد.

کمیته برنامه‌ریزی منابع آموزشی و انتشارات مرکز آموزش‌های عالی آزاد و آموزش‌های خاص

امروزه که وسایل ارتباطی در سطح جهان به سرعت در حال پیشرفت و توسعه است و ماهواره‌ها، رایانه و اینترنت انسان‌ها را در اقصی نقاط جهان به هم مرتبط کرده است و بشر با شتابی وصف‌ناپذیر به جلو می‌تازد؛ و موج سیل‌آسایی از اندیشه‌های گوناگون به سوی کودکان و نوجوانان در حرکت است؛ باید در شناخت ارزش‌های اصیل و واقعی، کودکان و نوجوانان را یاری کرد و قدرت فکر کردن درست و صحیح را در آنان تقویت و افزایش داد. همچنین ارزش‌های واقعی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، اخلاقی و قومی را به آنان شناساند و این‌که به آنان آموزش داد که در این عصر چگونه عمل کنند که واپس زده نشوند.

جهت دستیابی به این اهداف، به آموزش و پرورش دیگری نیاز داریم؛ آموزش و پرورشی که در آن کودک با اتکا بر تجربه شخصی، به شناخت خود و محیط خود ناآید؛ آموزش و پرورشی که در آن کودک به عنوان «انسان آزاداندیش» با تمام حقوق انسانی و ویژگی‌های فردی‌اش و با همه مسائل و نیازهای فردی و اجتماعی‌اش در مرکز توجه برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های آموزشی قرار گیرد؛ انسانی که باید برای مواجهه با مسائل و رویدادهای زندگی و پذیرفتن نقش و مسئولیت اجتماعی آماده شود.

از این رو، نظام موجود، نگاهی از سر تفکر و اندیشه در پدیده فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدارس را طلب می‌نماید. نگاهی که به پرورش کودکان و نوجوانان منتقد، خلاق، هوشیار، ملی‌گرا و ... گردد.

اما متأسفانه بررسی‌ها نشان داد است. شیوه‌های برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه که کم و بیش در مدارس اجرا می‌شود، روش‌های کمی و لاقایل صحیح آن‌ها چندان موردتوجه و عنایت مربیان نبوده است و در بسیاری از موارد جنبه‌های تربیتی و اجتماعی آن‌ها از طرف مدرسه و مربی فراموش شده است. برای نمونه گاه‌نامه دیواری کمتر در مدرسه تنظیم می‌شود و اغلب به عنوان یک تکلیف داوطلبانه به دانش‌آموز محول می‌گردد و به ویژه در مدارس ابتدایی این تکلیف توسط والدین، خواهران یا برادران بزرگ‌تر دانش‌آموز یا مربی انجام می‌شود؛ در واقع معلم از آن به عنوان یک ابزار آموزشی جهت انتقال برخی مفاهیم بهداشتی و کشاورزی به دانش‌آموز استفاده می‌کند. علاوه بر این، برخی از فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی نیز که در فضاهای باز و گاهی خارج از مدرسه اجرا می‌شوند، ردیت اصلی آن‌ها یعنی تنوع و تفریح، چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

شاید علل عدم بی‌توجهی به این امر، عدم درک صحیح و مناسب از مفهوم فعالیت‌های فوق‌برنامه باشد؛ زیرا اندیشمندان تعریف جامع و کاملی در این خصوص ارائه نداده‌اند و این امر منجر به دوگرایی در تعریف نظری و عملی این مفهوم شده است. از سوی دیگر، برای درک و فهم یک پدیده انسانی منطقی به نظر می‌رسد که مبانی نظری و عملی آن را شناخت. از این رو مبانی نظری فعالیت‌های فوق‌برنامه نیز باید مورد کنکاش قرار گیرد. همچنین عدم شناخت نسبت به ضرورت، کارکرد و فواید و ارزش فعالیت‌های فوق‌برنامه می‌تواند منجر به این امر گردد که برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و کارگزاران فعالیت‌های فوق‌برنامه نسبت به اجرای صحیح و منطقی آن در مدارس کمتر حساس باشند. همچنین عدم شناخت صحیح برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و کارگزاران نسبت به مفاهیم تربیت هنری، بدنی، اجتماعی و پرورشی و مهارتی و وظایف

آن‌ها و ضرورت و اهمیت آن در مدارس باعث شده است که اجرای این‌گونه فعالیت‌ها در مدارس مورد سهل‌انگاری قرار گیرد. در آخر می‌توان به عدم آگاهی برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و کارگزاران مدارس نسبت به تجربیات کشورهای پیشرفته درباره برنامه‌ریزی فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدارس اشاره کرد.

در این کتاب سعی شده به کاستی‌های فوق‌الذکر پاسخ دهد، کاستی‌هایی که توجه به آن‌ها می‌تواند آن فعالیت‌ها را به آرمان خود نزدیک سازد و عدم توجه به آن موجب نگاهی سطحی به این‌گونه فعالیت‌ها در مدارس می‌گردد.

از این رو این کتاب در ۹ فصل تنظیم شده است که هر یک به بررسی مباحث زیر پرداخته‌اند:

- فصل اول: مفهوم و انواع تربیت، ضرورت و فایده فعالیت‌های تربیتی به طور اعم، نظام تربیت رسمی در جمهوری اسلامی ایران، فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران، مفهوم آموزش و پرورش، مفهوم برنامه‌ریزی درسی و آموزشی و تمایز بین آن‌ها، مفاهیم و اصطلاحات مربوط به فعالیت‌های فوق‌برنامه، جایگاه مفاهیم آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت و فعالیت‌های فوق‌برنامه در ایران؛
- فصل دوم: نظریه‌ها و نظریه‌پردازان مربوط به فعالیت‌های فوق‌برنامه نظیر نظریه شناختی-اجتماعی، یادگیری خودگردان، یادگیری خودبخودی اجتماعی، نظریه کنترل اولیه در برابر کنترل ثانویه و ...؛
- فصل سوم: آشنایی با اصول، اهمیت و ضرورت ویژگی‌ها، ارزش‌ها و کارکرد و فواید فعالیت‌های فوق‌برنامه، نقش والدین، مدرسه و معلم در فعالیت‌های فوق‌برنامه و عوامل مؤثر در انتخاب کلاس‌های فوق‌برنامه؛
- فصل چهارم: مفهوم تربیت‌بدنی، هدف‌های تربیت‌بدنی در کودکان و نوجوانان، اهمیت و جایگاه درس تربیت‌بدنی و سلامت در نظام آموزشی، نحوه همسوسازی برنامه درسی تربیت‌بدنی با برنامه درسی ملی، انتظارات از برنامه درسی تربیت‌بدنی و سلامت، دامنه و گستره و هدف‌های برنامه تربیت‌بدنی در مدارس، کلاس‌های ورزشی، برنامه‌ریزی درس تربیت‌بدنی در دوره ابتدائی و متوسطه، بازی چیست و چه جایگاهی در برنامه درسی دارد و معرفی برخی از انجمن‌های ورزشی به همراه وظایف آن؛
- فصل پنجم: مفهوم، اهمیت، ضرورت، نقش و کارکرد تربیت هنری، رابطه هنر و زیباشناسی و اسلام، وضعیت آموزش هنر در ایران، رویکرد و اصول برنامه درسی هنر، ارزش هنرها در برنامه درسی مدرسه، کارگزاران هنر در مدارس چه کسانی هستند؟ ویژگی‌های کلاس هنر، مهم‌ترین روش‌های آموزش هنر، توصیه‌هایی به معلمان برای اجرای هر چه بهتر برنامه در کلاس، برخی از انواع کلاس‌های هنری نظیر خیاطی، گلدوزی، بافتنی، هنرهای تجسمی، کلاس‌های موسیقی، تربیت شنوایی، سرود و نمایشنامه و ضرورت و اهمیت آن و تأثیر آن در مدارس، نقاشی، کاردستی، قصه و قصه‌گویی، قصه بازی و انجمن‌های مرتبط با تربیت هنری و وظایف آن؛

- فصل ششم: مفهوم تربیت دینی و اخلاقی، انسان از دیدگاه اسلام، نقش مدرسه در ایجاد ویژگی‌های انسان‌گرایانه، ویژگی‌ها و اهداف کلی فعالیت‌ها و برنامه‌های پرورشی مدرسه، وظایف تربیتی شورای مدرسه، راهنمای برنامه تعلیم و تربیت اسلامی دوره ابتدائی و نحوه اجرا و ارزشیابی درس پرورشی در دوره راهنمایی و متوسطه و عنایت خاص معظم رهبری و شهید استاد مطهری در مورد تربیت و امور پرورشی؛

- فصل هفتم: مفهوم تربیت اجتماعی و اهداف آن، تعریف، اهداف و ویژگی‌های فعالیت‌های پرورشی- اجتماعی در مدارس، نقش خانواده، مدرسه، محیط یادگیری و روش‌های یاددهی - یادگیری در تربیت اجتماعی، دلایل عدم مشارکت والدین در این گونه فعالیت‌ها، انواع فعالیت‌های پرورشی - اجتماعی، انواع، ضرورت، اهمیت و کاربرد گردش‌ها و بازدیدهای علمی در مدارس، نقش روزنامه دیواری، گاهنامه، نمایشگاه، کتابخانه و خدمات اجتماعی، انجمن‌ها، فعالیت‌های فرهنگی، کلوب، برگزاری جشنواره‌ها و مسابقات پژوهشی در مدارس، آسیب‌پذیری‌های اجتماعی و اوقات فراغت دانش‌آموزان؛

- فصل هشتم: مفهوم مهارت، توسعه مهارت‌ها، روش و راهبردها و اهمیت و ضرورت تربیت مهارت‌ها در نظام آموزشی، برنامه، درس دیجیتال و مجازی و برخی از کلاس‌های مهارتی، تدوین و طرح یک برنامه آموزشی بر اساس مهارت آرزو؛

- فصل نهم: تجربه ایران و برخی از کشورها در مورد فعالیت‌های فوق‌برنامه.

www.ketabchi.ir